

Jerzy Derenda

Sprawozdanie z działalności TMMB w roku 2022

2023 - Rok Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy

W dniu 26 stycznia 2022 r. odbyła się kolejna sesja Rady Miasta Bydgoszczy. Przewodnicząca Monika Matowska przedstawiła projekt uchwały w sprawie ustanowienia w Bydgoszczy roku 2023 Rokiem Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy i Rokiem Andrzeja Szwalbego. W uzasadnieniu czytamy m.in. „W 2023 roku obchodzić będziemy 100-lecie istnienia Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy – jednego z najstarszych stowarzyszeń tego typu w regionie i na ziemiach polskich. Swoimi korzeniami sięga 1832 roku, kiedy to w mieście leżącym na ziemiach zaboru pruskiego powołano do życia Towarzystwo Upiększania Miasta Bydgoszczy. Po powrocie Bydgoszczy do Polski powstało istniejące do dziś Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy. Od 1923 roku stowarzyszenie to zajmuje się krzewieniem umiłowania miasta oraz szerzeniem wiedzy o jego historii, tradycji i kulturze, tak wśród bydgoszczan, jak i na terenie regionu, kraju i poza jego granicami”. Rada Miasta Bydgoszczy podjęła uchwałę nr XLIX/1044/22 w sprawie ustanowienia w Bydgoszczy roku 2023 Rokiem Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, a także Rokiem Andrzeja Szwalbego. Wykonanie uchwały powierzono Prezydentowi Miasta Bydgoszczy.

100-lecie Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy

TMMB to najstarsze na ziemiach polskich stowarzyszenie miłośników miast. Korzeniami swej działalności sięga 1832 r., kiedy to powstało stowarzyszenie Verschönerungs - Verein in Bromberg (Towarzystwo Upiększania Miasta w Bydgoszczy), które istniało do 1898 roku. Szczytne tradycje rozwijało Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy i Okolic – w l. 1923-1939, a od roku 1946 do chwili obecnej Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy. Siedziba TMMB mieści się w Bydgoszczy przy ul. Jezuickiej 4 (zabytkowa 18-wieczna kamieniczka), sklep – przy ul. Długiej 15. Terenem działania jest obszar Rzeczypospolitej Polskiej. Zadania Towarzystwa określa statut uchwalony przez

Walne Zebranie Członków w 1946 r. z późniejszymi zmianami wprowadzanymi do 29 XII 2004 r. Określono tam następujące cele: służba Bydgoszczy i regionowi, upowszechnianie historii, tradycji, kultury i nauki oraz uczestnictwo w procesie patriotycznego wychowania młodzieży. Są one osiągnane poprzez bogatą działalność wydawniczą i edukacyjną, sympozja, konferencje, odczyty oraz inne inicjatywy służące ochronie zabytków kultury i dziedzictwa narodowego.

Liczba członków zwyczajnych sięga 400, wspierających (zakłady pracy i instytucje) – 48, członków honorowych – wybitnych Polaków związanych z Bydgoszczą – 2, członków honorowych – 40, przewodniczących honorowych – 1, prezesów honorowych – 1, młodzież z 42 Szkolnych Kół Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy – w liczbie około 1000.

W latach 1832-1898 przewodniczącymi Towarzystwa byli prezydenci Regencji Bydgoskiej: inicjator i założyciel Carl Christian Ferdinand von Wißmann (1832-1841), następnie Hans Eduard Christoph Freiherr von Schleinitz (1842-1848), Julius Carl Leopold Freiherr von Schleinitz (1850-1864), Johann Gottlieb August Naumann (1864-1870), Friedrich Wilhelm Lebrecht Maurach (1870-1873), Anton Wilhelm Pius Gustav von Wegnern (1873-1881) i Christoph Willers von Tiedemann (1881-1898).

Inicjatorem reaktywowania Towarzystwa w 1923 r. był Bernard Śliwiński – prezydent Bydgoszczy. Przewodniczącymi Zarządu Towarzystwa w latach 1923-1939 byli: Melchior Wierzbicki (1923-1924), Rudolf Józef Ostoja-Krahl (1925-1927) i Tadeusz Janicki (1927-1939). W latach wojny i okupacji niemieckiej Towarzystwo nie działało. Jego reaktywacja nastąpiła w 1946 r. Przewodniczącymi Zarządu Towarzystwa w latach 1946-1999 byli: Józef Twardzicki (24 VI 1946 – 11 IV 1947 r.), Alfons Licznarski (11 IV 1947 – 18 III 1948 r.), Józef Twardzicki (18 III 1948 – 9 III 1950 r.), Kazimierz Maludziński (9 III 1950 – 27 IV 1953 r.), Józef Podgóreczny (27 IV 1953 – 8 VI 1955 r.), Stefan Grajkowski (8 VI 1955 – 10 IV 1957 r.), Józef Podgóreczny (10 IV 1957 – 26 XI 1958 r.), Antoni Koczorowski (26 XI 1958 – 10 XII 1965 r.), Tadeusz Girzejowski (10 XII 1965 – 22 IV 1971 r.), Władysław Dobrowolski desygnowany 25 X 1971 r. przez Nadzwyczajne Walne Zebranie na przewodniczącego, funkcji jednak nie objął, Józef Podgóreczny (9 XI 1971 – 5 IV 1972 r.), Władysław Dobrowolski (5 IV 1972 – 6 X 1972 r.), Józef Wiśniewski (6 X 1972 – 1 XII 1983 r.), Andrzej Barkowski (1 XII 1983 – 21 X 1985 r.), Romuald Misterek (21 X 1985 – 27 III 1987 r.), Jan Graczkowski (27 III 1987 – 7 IV 1990 r.), Romuald Misterek (7 IV 1990 – 27 X 1998 r.), Maciej Obremski (27 X 1998 – 5 I 1999 r.), Jerzy Derenda (wiceprzewodniczący pełniący obowiązki przewodniczącego 5 I – 26 IV 1999 r.). Prezesi: od 26 kwietnia 1999 r. do chwili obecnej: Jerzy Derenda.

Verschönerungs - Verein in Bromberg (Towarzystwo Upiększania Bydgoszczy) rozpoczęło działalność 1 X 1832 r., zrzeszając tak Niemców, jak i Polaków. Przewodniczącymi byli Prezydenci Regencji, zastępcami – Burmistrzowie Miasta. Członkowie wywodzący się z miejskich elit, dzielili się na zwyczajnych, nadzwyczajnych i honorowych, a także miejscowych i zamiejscowych. Dla sprawnego działania miasto podzielono na 4 oddziały, na których czele stali kierownicy. Środki pozyskiwano głównie ze składek, finansowego wsparcia magistratu oraz prowadzenia szkółki ogrodniczej.

Do Towarzystwa należało, m.in. obok bankiera Lewina Louisa Aronsohna, fundatora słynnej bydgoskiej „Łuczniczki”, wielu przedsiębiorców, takich jak: Hermann Franke, Emil F. Gamm, Ludwig Buchholz, Wilhelm Eberhardt, słynne rodziny Petersonów oraz biskupa dr. Eylerta – biografa Fryderyka Wilhelma III, znany fotograf Theodor Joop, litograf i grafik Paul Berthold Jackel, ale także broniący polskich interesów, m.in. hrabia Arnold Skórczewski z Lubostrońa i Eugeniusz Czarliński-Schedlin. Towarzystwo powstało przede wszystkim w celu polepszenia estetyki miasta, zazieleniania i ukwiecania go oraz budowy infrastruktury poprawiającej warunki życia. Dlatego też zostało akcjonariuszem Królewskiej Krajowej Szkołki Zalesiania w Poczdamie. W 1834 r. powołało do życia Wydziałową Szkołkę Zadrzewiania, a przy niej w 1836 r. uczelnię ogrodniczą, która była pierwszą szkołą zawodową w Bydgoszczy. Organizowano konkursy na najpiękniej ukwiecone domy. Dzięki Towarzystwu Bydgoszcz przekształcała się z szarego miasta w oazę zieleni. Powstała piękna promenada na Wzgórzach Dąbrowskiego i Książęcym, na placach: Wolności, Seminaryjnym, Poznańskim, nad Kanałem Bydgoskim. Na ulicach: Królowej Jadwigi, J. J. Śniadeckich i Dworcowej pojawiły się drzewa i krzewy. Dla ozdoby wpuszczono łabędzie do Kanału Bydgoskiego, a przy IV śluzie zbudowano pawilon służący rozrywce mieszkańców miasta. Towarzystwo doprowadziło do wybrukowania większości centralnych ulic w mieście, budowy mostów i oświetlenia, zainstalowania publicznych szaletów i pralni. Przyczyniło się do postawienia pierwszych pomników, m.in. Carla Wißmanna i kupca J. Bauditza. W 1853 r. pierwsze rzuciło pomysł opracowania generalnego planu rozwoju miasta i okolicy. Kiedy w 1898 r. Towarzystwo się rozwiązało, prasa chyliła czoła przed „zasłużoną organizacją”, dzięki której Bydgoszcz była „najbardziej zielonym miastem we wschodnich rubieżach Rzeszy i odegrała pionierską rolę w powoływaniu tego typu organizacji w prowincji poznańskiej”. Jej wzorem podążyły potem Poznań, Inowrocław, Gniezno, a pomysłem zainteresowały się nawet władze Berlina.

Kiedy w 1920 r. Bydgoszcz wróciła do Macierzy, z wyjątkową mocą odżyła idea reaktywowania Towarzystwa służącego miastu. Wystąpił z nią adwokat

Bernard Śliwiński, prezydent Bydgoszczy, wspierany przez byłych działaczy Towarzystwa Upiększania Bydgoszczy. W 1923 r. powstało Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy i Okolic. Pierwszy statut głosił, że „Celem Towarzystwa jest szerzenie wiadomości o mieście Bydgoszczy i okolicy oraz pomoc w kulturalnym ich rozwoju.” Dla realizacji celów powołano sekcje: Propagandową, Konserwatorską, Upiększania Miasta i Kulturalną. W dzieło repolonizacji miasta po blisko półtorawiekowej niewoli zaangażowało się wielu wybitnych bydgoszczan, by wspomnieć choćby o dr. Witoldzie Bełzie – dyrektorze Biblioteki Miejskiej, ks. Janie Kleinie, Tadeuszu Dobrowolskim i Kazimierzu Boruckim – pierwszych dyrektorach Muzeum Miejskiego, Kazimierzu Ulatowskim – dyrektorze Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego, Janie Wysockim – profesorze i kierowniku Wydziału Rzeźby i Brązownictwa Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego, Zygmuncie Malewskim – archiwariuszu miejskim, współzałożycielu i redaktorze „Przeglądu Bydgoskiego”, Konradzie Fiedlerze i Stanisławie Nowakowskim – redaktorach „Dziennika Bydgoskiego”, Teodorze Brandowskim – kustoszu Biblioteki Miejskiej, Adamie Maurizio – światowej sławy botaniku, Narcyzie Gierynie – wybitnym księgarzu i bibliofilu, Marianie Güntzlu – dyrektorze Ogrodów Miejskich, Narcyzie Weimannie – pedagogu, dr. Janie Bizielu, dr. Marianie Maryńskim, dr. Władysławie Piórku, Bronisławie Potockim – adwokacie i wielu, wielu innych. Do historii przeszedł zwłaszcza zasłużony przewodniczący Zarządu – dyrektor Poczty i Telegrafów Rudolf Oswald Józef Ostoja-Krahl.

Towarzystwo zaangażowało się w krzewienie patriotyzmu. Z jego inicjatywy w 1924 r. zrodziła się idea budowy w Bydgoszczy, pierwszego na ziemiach polskich, pomnika Henryka Sienkiewicza (na czele Społecznego Komitetu stał Witold Bełza). Dzieło wykonane przez prof. Konstantego Laszczkę z Krakowa zostało odsłonięte 31 VII 1927 r. na pl. im. J. Kochanowskiego. Gościem wielkiej patriotycznej manifestacji transmitowanej przez Polskie Radio i rejestrowanej przez Kronikę Filmową był Ignacy Mościcki, prezydent II Rzeczypospolitej. W 1925 r. Towarzystwo zainicjowało obchody 50 rocznicy śmierci urodzonego w Bydgoszczy wybitnego artysty malarza Maksymiliana Antoniego Piotrowskiego. W tym celu ogłoszono wiele odczytów przybliżających jego twórczość opartą o patriotyczno-religijne motywy. Wśród znanych dzieł są m.in. takie obrazy: „Śmierć Wandy”, „Pożegnanie umierającego wieśniaka z synem” (temat z powstania w 1863 r.), „Flisacy na Niemnie”, „Chłopcy bawiący się pod murami Zamku Bydgoskiego” i inne. Urządzono wystawę jego twórczości i zapowiedziano odsłonięcie tablicy pamiątkowej na domu, w którym artysta się urodził. W 1926 r. Towarzystwo doprowadziło do wyburzenia wieży Bismarcka na Wzgórzu

Wolności gloryfikującej wrogię Polsce kanclerza Rzeszy Niemieckiej. W 1925 r. przywróciło ideę konkursu z nagrodami na najpiękniej udekorowane okna i balkony, który przetrwał do dziś. Towarzyszyły mu piękne wystawy kwiatów, w tym chryzantem, budzące sensację wśród bydgoszczan. Wzorem Krakowa, 3 maja 1925 r. z inicjatywy Towarzystwa rozpoczęto odgrywanie z wieży kościoła Klarysek pierwszego hejnału Bydgoskiego, którym był „Hejnał Wszyscy Zaśpiewajmy”. Jego tekst został wydany drukiem przez Stanisława Gieszkowskiego w 1838 r. w Krakowie. Towarzystwo zaangażowało się w obronę zagrożonego zamknięciem Muzeum Miejskiego, tradycyjnych nazw ulic i okolic, np. Babia Wieś, Łysa Góra, wypowiedziało wojnę brzydkim, krzykliwym reklamom. Wsparło budowę pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa na pl. Poznańskim i remont fary. Hrabia Arnold Skórzewski stawiał w mieście estetyczne kioski do sprzedaży artykułów spożywczych.

Działacze Towarzystwa krzewili wiedzę o Bydgoszczy, uczestnicząc w przygotowaniu popularnych przewodników: Józefa Żernickiego „Ilustrowany przewodnik po wielkiej Bydgoszczy i okolicy”, 1926 r.; „Bydgoszcz w cyfrach 1920-1924 r.”, 1925 r.; Zygmunta Malewskiego „Mały przewodnik po Bydgoszczy”, 1928 r.; Konrada Fiedlera i Józefa Mozolewskiego „Bydgoszcz. Przewodnik krajoznawczy”, 1929 r.; Konrada Fiedlera „Bydgoszcz. Mały przewodnik turystyczno-krajoznawczy”, 1935 r. Towarzystwo organizowało też wycieczki po mieście z przewodnikami, m.in. Zygmuntem Malewskim i inż. Kazimierzem Ulatowskim do fary i kościoła Jezuitów, zebrania propagandowe z licznymi odczytami, np. ks. Jana Kleina o „Mennicy Królewskiej”, Zygmunta Malewskiego o „Przedrobiorowych zabytkach, kulturze umysłowej i artystycznej Bydgoszczy i Krakowa” oraz „Polskich tradycjach Bydgoszczy w związku z potrzebami czasów dzisiejszych”, dr. Tadeusza Dobrowolskiego o „Zapomnianym artyście-malarzu M.A. Piotrowskim” i inne. Środki na działalność Towarzystwo czerpało ze składek członkowskich i pomocy magistratu.

Podczas wojny i okupacji zamarła działalność Towarzystwa. Niemcy rozstrzelali i zamęczyli w obozach najwybitniejszych jego działaczy. 5 X 1939 r. rozstrzelali Tadeusza Janickiego, przewodniczącego Zarządu Towarzystwa i jednocześnie przewodniczącego Rady Miasta, w końcu IX 1939 r. – Konrada Fiedlera, red. „Dziennika Bydgoskiego”, członka Zarządu i przewodniczącego Sekcji Propagandowej oraz zastępcę przewodniczącego Rady Miasta, jesienią 1939 r. – Mariana Güntzla, wiceprezesa Popierania Plantacji Miast Rzeczypospolitej w Warszawie, dyrektora administracyjnego Ogrodów Miejskich w Bydgoszczy, przewodniczącego Sekcji Upiększania Miasta, 1 XI 1939 r. – Narcyza Józefa Weimanna, dyrektora Państwowej Szkoły Przemysłowej Dokszałcającej.

W obozie jenieckim w Neubrandenburgu w 1941 r. zginął adw. Bernard Śliwiński, główny inicjator reaktywowania Towarzystwa. W obozie koncentracyjnym w Oranienburgu-Sachsenhausen w 1940 r. zamęczono dyrektora Muzeum Miejskiego, przewodniczącego Sekcji Konserwatorskiej ks. Jana Kleina, a w 1942 r. w Dachau zmarł po zastrzyku fenolu Stanisław Nowakowski, red. „Dziennika Bydgoskiego”, członek Zarządu Towarzystwa. Męczeńską śmierć ponieśli także pedagog Józef Kałas i poseł Bolesław Antoni Lewandowski. Ich pamięci Towarzystwo poświęciło tablicę pamiątkową zawieszoną na swojej siedzibie we wrześniu 2011 r. W 1946 r. przedwojenni członkowie, m.in. Paweł Chlebek, reaktywowali działalność pod szyldem Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy.

TMMB jako organizacja pożytku publicznego i członek Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych Rzeczypospolitej Polskiej służy bezinteresownie swemu miastu i regionowi. W szeregach Towarzystwa od początku znalazło się wiele wybitnych osób, m.in. prof. Jerzy Remer, aktorka Natalia Morozowiczowa, prof. Marian Turwid, dr Jan Piechocki, Czesław Potemski, red. Tadeusz Jabłoński, prof. Franciszek Mincer i inni. Powołano sekcje: Architektoniczno-Urbanistyczną, Młodzieżową, Komunikacji, Ekonomiczną, Wydawniczą, Odczytowo-Historyczną, Organizacyjną, Archeologiczną i Regionalną oraz koła terenowe, np. na Szwederowie. Insygnia TMMB stanowią sztandar ufundowany przez bydgoskie firmy (1999 r.), łańcuch – dar bydgoskiego rzemiosła (2011 r.), logo (1970-2000) i znaczek (ostatnia wersja – 2010 r.).

Do najcenniejszych inicjatyw należy bogata działalność wydawnicza TMMB. Staraniem Towarzystwa ukazało się wiele publikacji, m.in.: „Rok Bydgoski” pod red. Tadeusza Jabłońskiego, 1966 r.; „Kronika Bydgoska”, 1967 r.; „Bydgoszcz. Najważniejsze wiadomości o mieście” pod red. Edwarda Szmańdy, 1967 r.; Józefa Podgórecznego „Czy znasz ulice Bydgoszczy?”, 1967 r.; „Kalendarz Bydgoski” pod red. Walerii Drygałowej, od 1967 r.; „Opowieści Bydgoskie” pod red. Walerii Drygałowej, 1970 r.; „Bydgoszcz. Informator. Historia. Teraźniejszość. Przeszłość” pod red. dr. Jerzego Wojciaka, 1979 r.; jednodniówka „Bydgoszcz miasto nad Brdą”, TMMB, 1983 r.; „Bydgoszcz europejską stolicą rowerów. Jednodniówka” TMMB, 1984 r.; Henryka Kulpińskiego „Patroni naszych ulic”, Bydgoszcz 1990 r.; Jerzego Derendy i Rajmunda Kuczmy „Biblioteka Bydgoska. Legendy i przypowieści” t. 1, 1992 r.; dr. Jana Malinowskiego „Twórczość Renaty Uzarskiej-Bielawskiej”, 1992 r.; „Pocztówki Bydgoszczy – 11 motywów”, 1993 r.; kalendarze bydgoskie ścienne z podobiznami królów Polski, 1993-1996 r.; Rajmunda Kuczmy „Patroni bydgoskich ulic, cz. I Fordon”, 1993 r.; „Nasze Szwederowo” – gazeta wydawana dla bydgoskiego osiedla pod red. Jerzego Derendy, 1995 r.; Jerzego Derendy „Swemu miastu”, 1993 r.;

„Bydgoszcz. Plan Centrum” pod red. Jerzego Derendy, 1996 r.; Jerzego Derendy i Piotra Wintera „Bydgoska Łuczniczka i jej kopie”, t. 2 „Biblioteki Bydgoskiej”, 1996 r.; Rajmunda Kuczmy „Patroni bydgoskich ulic, cz. II Południowe osiedla miasta”, 1997 r.; „Kronika Bydgoska – tom specjalny z okazji wizyty Papieża Jana Pawła II w Bydgoszczy” pod red. prof. Włodzimierza Jastrzębskiego, 1999 r.; „bo to jest Bydgoszcz” (album monograficzny) pod red. Jerzego Derendy, 1999 r.; Jerzego Derendy „Papież Jan Paweł II w Bydgoszczy”, 1999 r.; „Muzyczna Bydgoszcz”, album pod red. Jerzego Derendy, 2001 r.; Kalendarz bydgoski – 500 lat fary, 2003 r.; „Piękna stara Bydgoszcz” (album monograficzny) w serii „Bydgoszcz miasto na Kujawach” pod red. Jerzego Derendy, 2006 r.; Jerzego Derendy „Bydgoszcz w blasku symboli” (album monograficzny), 2008 r.; „Bydgoszcz. Prawda i mity”, praca zbiorowa pod red. Jerzego Derendy, 2008 r.; Andrzeja S. Dyszaka „Mały słownik gwary bydgoskiej” 2008 r.; dr. Mieczysława Boguszyńskiego „Od warsztatu balwierskiego do szpitala klinicznego. Z kart historii bydgoskiego lecznictwa”, 2008 r.; Jerzego Derendy „Spółdzielnia, która zbudowała współczesną Bydgoszcz”, 2008 r.; „Architektura Miast I. Siedziby teatrów, teatryków, oper, filharmonii – historia i architektura”, 2008 r.; Iwony Jastrzębskiej-Puzowskiej „Spacerownik Bydgoski”, 2008 r.; „Architektura Miast II. Od kamienicy do apartamentowca. Wielorodzinne miejskie budownictwo mieszkaniowe”, 2010 r.; Lecha Łbika „Podania i legendy o zacnym królu Kazimierzu Wielkim”, 2010 r.; Jerzego Derendy „Wierni swemu miastu. 180 lat stowarzyszenia bydgoszczan”, 2011 r.; „Encyklopedia Bydgoszczy” t. I pod red. prof. Włodzimierza Jastrzębskiego, 2011 r.; Darii Bęczewskiej-Kuleszy i Agnieszki Wysockiej „Ulica Leona Wyczółkowskiego na bydgoskim Skrzetusku”, 2012 r.; „Architektura Miast III. Architektura malowana, architektura rzeczywista. Miasto z epoki Leona Wyczółkowskiego”, Bydgoszcz 2012 r.; Mieczysława Tomasika „Medycyna sportowa i wychowanie fizyczne w Bydgoszczy”, 2011 r.; „Bydgoskie legendy i przypowieści” pod red. J. Derendy, 2013 r.; „Architektura Miast IV. Materiały po konferencji. Architektura sakralna XIX i pierwszej połowy XX wieku”, Bydgoszcz 2017 (wespół z Kujawsko-Pomorskim Centrum Kultury); „X Kongres Stowarzyszeń Regionalnych w Bydgoszczy. Regionalizm polski 25 lat po transformacji jako ważne źródło odrodzenia narodu i państwa. Program” (red. J. Derenda), Bydgoszcz 2014 r.; „X Kongres Stowarzyszeń Regionalnych w Bydgoszczy. Regionalizm polski 25 lat po transformacji jako ważne źródło odrodzenia narodu i państwa. Referaty i prezentacje” (red. J. Derenda), Bydgoszcz 2014 r.; „Regionalizm Polski 25 lat po transformacji jako ważne źródło odrodzenia narodu i państwa. Sprawozdania, wnioski, dokumenty, relacje w mediach” (red. J. Derenda), Bydgoszcz 2015 r.; „Encyklopedia Bydgoszczy” t. 2,

pod red. prof. W. Jastrzębskiego, 2017 r. Większość wydawnictw albumowych TMMB zawdzięcza swą piękną szatę graficzną ofiarnej pracy redaktora technicznego Mirosława Łukasika. Towarzystwo troszczyło się o utrwalanie wspomnień bydgoszczan z różnych okresów dziejów miasta, np. sprzed 1920 r., z lat 1920-1939, 1939-1945 oraz 1945-1965. Zebrane materiały stały się kopalnią wiedzy o Bydgoszczy i zaowocowały publikacjami, m.in. pod nazwą „Opowieści Bydgoskie”.

Szczególną troską Towarzystwa jest rekonstrukcja i ochrona zabytków miasta. W 1983 r. doprowadzono do nadania najstarszej bydgoskiej nekropolii – cmentarzowi Starofarnemu – statusu obiektu zabytkowego. Nasza instytucja nadzoruje m.in. konkursy o nagrodę bydgoskiego „Fenixa” na najstarszej odrestaurowane obiekty historyczne, współorganizuje ogólnopolskie konferencje naukowe poświęcone architekturze miast, upamiętnia związki wybitnych Polaków z Bydgoszczą, np. Józefa Rufina Wybickiego, twórcy polskiego hymnu narodowego (tablica odsłonięta m.in. z udziałem ministra Radosława Sikorskiego), malarza Maksymiliana Antoniego Piotrowskiego, Marszałka Józefa Piłsudskiego, niewidomego organisty Szczepana Jankowskiego, który w czasie okupacji, grając polskie pieśni religijne podtrzymywał rodaków na duchu, także Józefa Weysenhoffa, Karola Szymanowskiego, Juliana Prejsa i wielu innych. Towarzystwo współorganizowało Izbę Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego, utworzyło Izbę Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego. Za jego sprawą zrekonstruowano bydgoskie symbole, jak np. monumentalny pomnik Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ul. Seminaryjnej, zbudowany z wdzięczności za powrót Bydgoszczy do Macierzy, zburzony przez Niemców w 1939 r. i odsłonięty ponownie w VI 2010 r. Towarzystwo czyni też starania o odbudowanie zniszczonego przez Niemców pomnika-symbolu miasta Fordon – obecnie dzielnicy Bydgoszczy. Sekcja Architektoniczno-Urbanistyczna Towarzystwa występuje w obronie metropolitalnych aspiracji Bydgoszczy, uczestniczy w wielu konferencjach krajowych i zagranicznych, np. „Mosty-Tradycja-Nowoczesność” we współpracy z profesorami z USA, Kanady i Polski, opiniuje projekty przebudowy centrum Bydgoszczy.

Na uwagę zasługują liczne inicjatywy, jak trwające już 20 lat kwesty na ratowanie najstarszych bydgoskich nekropolii, „Dni Bydgoszczy”, konkurs „Bydgoszcz w kwiatach i zieleni”, wybory „Bydgoszczanina Roku”, przywrócenie pradawnych hejnałów, cieszące się ogromnym zainteresowaniem wycieczki w cyklu „Bydgoszcz za zamkniętymi drzwiami”, połączone z animacjami w wykonaniu grup rekonstrukcji historycznej, z komentarzami znawców tematów, odczyty w sali słynnego bydgoskiego burmistrza Wojciecha Łochowskiego. Bydgoską

osobliwością są Szkolne Koła Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy grupujące blisko 1000 chłopców i dziewcząt, organizujące unikatowy w kraju konkurs na odznaki „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy”. Służy on dogłębnemu poznawaniu dziejów i tradycji małej Ojczyzny, głównie dzięki zaangażowaniu dr Ewy Puls z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, a także kilkudziesięciu wspaniałych nauczycieli historii z bydgoskich szkół podstawowych i gimnazjów.

Wydawnictwami ciągłymi są: „Kronika Bydgoska” (od 1967 r.), „Kalendarz Bydgoski” (od 1968 r.), „Bydgoszcz miasto na Kujawach” (od 2006 r.), „Architektura Miast” (od 2008 r.). W l. 2004-2007 TMMB współpracowało z Fundacją Promocje Pomorskie w wydawaniu miesięcznika „Promocje Kujawsko-Pomorskie”, a następnie przejęło prawo własności do tego tytułu. Od 2015 r. TMMB jest wydawcą dwumiesięcznika „Dziennik Bydgoszczy”. W 2014 r. Rada Miasta Bydgoszczy nadała nabrzeżu po południowej stronie Wenecji Bydgoskiej imię Nabrzeże Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy. Imię TMMB nosi też od 2017 r. Szkoła Podstawowa nr 57 w Bydgoszczy.

Konkursy z Bydgoszczy ucą młodzież umiłowania naszych małych ojczyzn

26 kwietnia 2022 roku w sali widowiskowej Pałacu Młodzieży odbył się pierwszy etap VIII Powiatowego Interdyscyplinarnego Konkursu „Młody Przyjaciel Bydgoszczy” w dwóch kategoriach: brązowa i srebrna odznaka „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy”. Wzięło w nim udział 49 uczniów ze Szkół Podstawowych nr 2, 14, 18, 20, 25 i 57 w Bydgoszczy. Konkurs jest efektem, przeprowadzonej w 2021 roku, ewaluacji wspólnego przedsięwzięcia Pałacu Młodzieży i Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy. Przygotowanie do rywalizacji odbywało się w ramach szkolnych kół „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy” oraz warsztatów historycznych w Pałacu Młodzieży. Zawodnicy rozpoznawali umieszczone na dużym ekranie budowle, postacie, pomniki oraz zdobiące miasto rzeźby i wodotryski. Odpowiedzi umieszczali na kartach pracy. Kandydaci do brązowej odznaki rozwiązywali zadania zamknięte (wybór właściwego wariantu spośród 3), zaś do srebrnej otwarte samodzielna odpowiedź.

A.

1. Budowla sakralna przedstawiona na fotografii to: a. kościół, b. katedra św. Marcina i Mikołaja, c. kościół NMP Królowej Pokoju.
2. Postać na fotografii to: a. Jerzy Sulima-Kamiński, b. Marian Rejewski, c. Leon Barciszewski
3. Na ławeczce: a. Marian Rejewski, b. Zygmunt Mackiewicz, c. Leon Barciszewski

4. Rzeźba znajduje się: a. przed Operą Nova, b. na placu Teatralnym, c. w parku im. Jana Kochanowskiego

B.

1. Podaj nazwę budowli sakralnej widocznej na fotografii.
2. Podaj imię i nazwisko sportretowanej postaci.
3. Kogo przedstawia rzeźba na fotografii?
4. Podaj nazwę pomnika.

Konkurs przygotowała i przeprowadziła dr Ewa Puls – w ramach programu „Bydgoszcz – moja mała Ojczyzna” – nagrodzonego stypendium Biura Kultury Urzędu Miasta dla autorki. Nad całością czuwała przewodnicząca jury Renata Błaszczuk. Konkurs przebiegał w miłej atmosferze; dodatkowo rozluźniły ją chochliki, które wkładły się do karty odpowiedzi.

Konkurs przebiegał w 3 etapach w okresie od 4 kwietnia do 2 czerwca br.: I etap rozpoznanie fotografii, II na podstawie źródeł poświęconych Bydgoszczy zrealizować np. wycieczkę po swoim mieście i III – test o Bydgoszczy. 14 czerwca 2022 roku wręczono odznaki – przyznawane od 1973 r. – oraz odbyło się uroczyste podsumowanie projektu „Bydgoszcz – moja mała Ojczyzna” adresowanego do pokolenia Z (młodzież), na który składają się warsztaty, wycieczki i gry dydaktyczne (domino, bingo i alfabetyczne lotto), a także organizowany od 2014 roku Powiatowy Interdyscyplinarny Konkurs „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”.

14 czerwca 2022 r. w sali widowiskowej Pałacu Młodzieży odbyło się uroczyste podsumowanie 18. edycji programu „Bydgoszcz – moja mała Ojczyzna” oraz przeprowadzonego w jego ramach VIII Powiatowego Konkursu „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”. W Konkursie wzięło udział 51 uczniów ze Szkół Podstawowych nr 2, 14, 18, 20, 25, 57 i 60 oraz pałacowych warsztatów dla maturzystów, ósmoklasistów i miłośników historii. Laureatami zostało 39 młodych bydgoszczan, którzy odebrali z rąk pani Magdaleny Beredy – dyrektor Pałacu Młodzieży – oraz prezesa Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy – pana Jerzego Derendy: brązowe, srebrne i złote odznaki „Młodego Przyjaciela Bydgoszczy” oraz odznaki „Poznajemy Bydgoszcz”. Na cześć Huberta Kulczyka ze Szkoły Podstawowej nr 20, jedyne w tym roku laureata VIII Powiatowego Interdyscyplinarnego Konkursu w kategorii złotej odznaki, zabrzmiały fanfary.

Oprawę artystyczną konkursu zapewniły: zespół „Amulecik” kierowany przez Annę Bebenow oraz piosenkarki z Warsztatów Rockowych Jarosława Pabijana: Julia Ziółkowska i Dominika Majczak. Gorącymi brawami podziękowano Ewelinie Lewickiej za wzruszający, pełen emocjonalnej dramaturgii taniec z flagą Ukrainy. Koordynatorem wydarzenia była pani dr Ewa Puls. Najlepsi zostali wyróżnieni:

Odznaki „Poznajemy Bydgoszcz”

SP nr 60: Dominika Bobojć, Kalina Chrościńska, Leonard Dermont, Igor Grzędzicki, Maja Tupalska, Michalina Koczorowska, Michalina Młotkowska, Aleksandra Grabowska, Joanna Kasprzak.

SP nr 14: Klaudia Kowalska, Kinga Czyżewska, Sofia Honcharenko, Maciej Mikołajczak, Kamil Kato, Lena Podlasińska.

Odznaki „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”

Braźowe: Martyna Sadowska SP nr 57, Julianna Kubisz SP nr 2, Klaudia Kowalska SP nr 14, Joanna Kasprzak SP nr 14, Zofia Łukomska SP nr 2, Martyna Malko SP nr 2, Marcin Bygoszewski SP nr 8, Mikołaj Czerniak SP nr 2, Piotr Łatka SP nr 18, Amelia Szaraczyńska SP nr 2, Emilia Cieślewicz SP nr 57, Iwetta Kuziemska SP nr 25, Tomasz Połczyński SP nr 25, Jagna Tupikowska SP nr 25, Jan Żochowski SP nr 25, Szymon Janiak SP nr 25.

Srebrne: Magdalena Niesyn SP nr 18, Wiktoria Cwynar SP nr 20, Artur Ziółkowski SP nr 18, Hubert Kulczyk SP nr 20, Piotr Białek SP nr 18, Weronika Cwynar SP nr 20,

Wojciech Tomaszewski CKR/PM, Jakub Małecki SP nr 38/PM, Zuzanna Zielińska SP nr 14.

Złota: Hubert Kulczyk SP nr 20.

„Młody Przyjaciel Bydgoszczy” zbliża się do „pięćdziesiątki”

*Szanowna Pani Iwona Waszkiewicz,
Zastępca Prezydenta Miasta Bydgoszczy.*

„Proszę o umieszczenie w Strategii Rozwoju Edukacji Miasta Bydgoszczy na lata 2021-2028 wspólnego przedsięwzięcia Palacu Młodzieży i Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, czyli programu „Bydgoszcz – Moja mała Ojczyzna” i organizowanego w jego ramach Powiatowego Interdyscyplinarnego Konkursu „Młody Przyjaciel Bydgoszczy” oraz cyklu zajęć otwartych: warsztatów, gier terenowych i wycieczek po mieście nad Brdą i Wisłą.

Program jest efektem pięcioletnich badań dr Ewy Puls prowadzonych na UKW pod kierunkiem Profesora Janusza Rulki, a dotyczących kształtowania lokalnej świadomości historycznej młodych bydgoszczan. Podmiotami przedsięwzięcia są: Pałac Młodzieży (zasoby materialne i ludzkie) oraz Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy (Szkolne Koła TMMB, praca jury i przyznawanie od blisko pięćdziesięciu lat odznaki „Młody Przyjaciel Bydgoszczy”). Autorem i koordynatorem całości jest dr Ewa Puls, pracownik Palacu Młodzieży

(w wymiarze 3/18 na prowadzenie grupy stałej Historia). Warsztaty dla maturzystów, ósmoklasistów i miłośników przeszłości) jednocześnie członkini Zarządu Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy.

Wprowadzenie wspólnego przedsięwzięcia do nowej strategii powinno owocować: twórczymi działaniami w zakresie edukacji regionalnej, konferencją dla nauczycieli regionalistów (2023 rok) z udziałem zajmujących się tą tematyką naukowców z UAM w Poznaniu i uniwersytetów w Opolu, Wrocławiu, Zielonej Górze, Toruniu i Katowicach oraz realizacją innowacji pedagogicznej dla uczestników okazjonalnych pt. „Nauczanie o małej i wielkiej ojczyźnie metodą harcerską”.

Ostatni etap Konkursu „Bydgoszcz w kwiatach i zieleni”

Spółdzielnie, wspólnoty, ADM, Rady Osiedli oraz redakcja „Expressu Bydgoskiego” mogą jeszcze typować najlepsze obiekty do nagrodzenia laureatów podczas finału konkursu. Pod uwagę brane są przede wszystkim ogólne wrażenie ocenianego obiektu, układ kompozycyjny uwzględniający trafność doboru gatunków oraz odmian roślin i kwiatów. Zapisy przyjmowane były do 16 września (piątku) 2022 roku. Listy laureatów wytypowanych przez spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i Rady Osiedli składano w nieprzekraczalnym terminie do 15 września (czwartek) 2022 r. w siedzibie Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy przy ul. Jezuickiej 4 pisemnie lub e-mailem: biuro@tmmb.pl.

Finał Konkursu odbędzie się na początku października br. W przypadku zagrożenia pandemicznego zamiast jednego spotkania z finalistami odbędą się spotkania w siedzibach rad osiedli oraz redakcji „Expressu Bydgoskiego”. Najlepsi z najlepszych zostaną uhonorowani dyplomami TMMB i nagrodami sponsorów (narzędzia ogrodnicze oraz sadzonki kwiatów, drzewek i roślin ozdobnych ufundowane przez sponsorów).

Ukazał się 25 numer „Dziennika Bydgoszczy”

12 Międzynarodowy Konkurs Młodych Pianistów „Arthur Rubinstein in memoriam”

Wiele ciekawych artykułów przynosi kolejny 25 numer „Dziennika Bydgoszczy”: Przepiękny fotoreportaż z zakończonego w Bydgoszczy 12 Międzynarodowego Konkursu Młodych Pianistów „Arthur Rubinstein in memoriam”. Relację z tego wydarzenia przekazała dr Joanna Derenda-Lukasik, dyrektor Państwowego

Zespołu Szkół Muzycznych im. A. Rubinsteina w Bydgoszczy, jednocześnie dyrektor organizacyjny Konkursu. Tekst zajmuje 6 kolumn i został wzbogacony 28 fotografiami na bieżąco utrwalającymi to wielkie wydarzenie muzyczne otwierające młodym muzykom drogę do kariery.

102 rocznica powrotu Bydgoszczy do Macierzy

Polecamy relację z uroczystości pod pomnikiem Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ul. Seminaryjnej w Bydgoszczy. Patriotyczna manifestacja wielu gości i bydgoszczan zorganizowana przez TMMB odbyła się 23 stycznia 2022 roku. Zebrani wysłuchali wystąpienia Jego Ekscelencji Krzysztofa Włodarczyka Biskupa Bydgoskiego, który powiedział m.in.:

Jesteśmy po to, żeby pamiętać o tym, co się dokonało przed 102 laty, a więc o przyłączeniu Bydgoszczy do Macierzy, a jednocześnie, żeby pamiętać o tym, co się wydarzyło później, dzięki pomnikowi, który powstał. Pomnik, który poświęcony był Najświętszemu Sercu Pana Jezusa ofiarowany przez bydgoszczan jako wotum za wolność i odzyskaną w 1920 roku niepodległość. A więc pamiętajmy o tych, którzy o tę wolność walczyli, którzy ofiarowali swoje życie, którzy później tworzyli tę rzeczywistość, tworzyli to piękne miasto. [...].

Płk Eugeniusz Michał Andrzejewski, sekretarz generalny ZIW RP, dodał m.in.:
Drodzy Bydgoszczanie! Nade wszystko pielęgnujmy pamięć o tych, co swoje życie i zdrowie kładli na ołtarzu niepodległej Ojczyzny, w tym miasta Bydgoszczy.

Teksty wzbogaciły sugestywne zdjęcia red. Wojciecha Jarzembowskiego.

Trasa Uniwersytecka otwarta

26 stycznia 2022 roku przywrócono ruch na Trasie Uniwersyteckiej w Bydgoszczy. Wykonawcą budowy (2010-2013) było Konsorcjum firm: Mosty Łódź, Firma Gotowski Spółka z o.o. i Kobyłarnia Spółka z o.o. Przypomnijmy, że na przełomie lipca i sierpnia 2020 roku w trakcie kontrolnego pomiaru sił w linach podtrzymujących most nurtowy (nad wodą), wykonujący te pomiary prof. Krzysztof Żółtowski z Politechniki Gdańskiej zauważył odkształcenia blach węzłów mocujących głowice want (lin) pomostu.

[...] *W styczniu 2021 roku ekspertyzę zakończono wnioskami: „W wyniku przeprowadzonych analiz i badań stwierdzono, że most Uniwersytecki jest zagrożony awarią mogącą doprowadzić do katastrofy budowlanej”.*

Wina próbowano obarczyć wykonawców, okazało się jednak, że zagrożenie powstało nie wskutek błędu wykonawcy, tylko na etapie tworzenia projektu. Dopelnieniem tekstu są piękne zdjęcia Marka Chełminiaka.

Bydgoszcz w korytarzu Bałtyk-Adriatyk

Zarząd Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy udzielił poparcia petycji dotyczącej umieszczenia Węzła Logistycznego Bydgoszcz w sieci bazowej TEN-T w ramach korytarza Bałtyk-Adriatyk. Warto dodać, że Bydgoszcz w świetle planów polskiego rządu, ma odgrywać rolę głównego centrum dystrybucji rolnej drogą kontenerową, co świadczy o znaczeniu strategicznym dla logistyki Unii Europejskiej.

Tablica pod skrzydłami TMMB

W 2014 roku zakończył się gruntowny remont mostu Staromiejskiego im. Jerzego Sulimy Kamińskiego w Bydgoszczy. Jednocześnie zniknęła tablica informacyjna o jednym z symboli Bydgoszczy – pięknej rzeźbie „Przechodzący przez rzekę”. TMMB wyjaśniło zagadkę.

„Helmut” zablądził

Przy ul. Zygmunta Augusta 2 w Bydgoszczy znajduje się dawna, ponad 100-letnia, zajezdnia tramwajowa, zaadaptowana obecnie na park trampolin. Chcąc wyeksponować tramwajowe tradycje miasta, ustawiono przed wrotami wagon tramwaju. Okazuje się jednak, że tramwaj: Düwag-M8C zwany też „Helmutem” nie mieści się w lokalnej tradycji tramwajowej, bowiem ten typ tramwaju nigdy nie był eksploatowany w naszym mieście. Wydaje się, że Bydgoszcz znana z pięknych tradycji zasługuje na dopracowanie tego wizerunku.

Na pomoc Ukrainie

Na łamach „Dziennika Bydgoszczy” zamieszczamy informacje o organizowanej przez TMMB i Miasto Bydgoszcz zbiórce pieniędzy na potrzeby mieszkańców Ukrainy oraz przebywających w naszym mieście uchodźców z tego kraju. Na żywność i artykuły pierwszej potrzeby dla uchodźców przebywających w Bydgoszczy i transport z pomocą humanitarną zebrano 6125,52 zł (na konto założone 14.03.2022 r. do 08.08.2022 r.). Dla miast partnerskich Czerkasów

i Krzemieńczuka na konto założone 28.02.2022 r. do dnia 04.08.2022 wpłynęło 252 038,97 zł.

Koncerty Maryjne z Różą urastają do rangi festiwalu

W numerze 26-27 „Dziennika Bydgoszczy” zamieszczono relację z finału XI Koncertów Maryjnych z Różą (8-31 maja 2022 r.) organizowanych przez TMMB we współpracy z Akademią Muzyczną im. F. Nowowiejskiego, Wydziałem Edukacji Muzycznej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Ruchem Stowarzyszeń Regionalnych RP, Oddziałem Kujawsko-Pomorskim Polskiego Związku Chórów i Orkiestr w Bydgoszczy, Urzędem Miasta Bydgoszczy i parafią katedralną pw. Świętych Marcina i Mikołaja. Patronat sprawuje Krzysztof Włodarczyk Biskup Bydgoski, który podsumowując wydarzenie powiedział m.in.: *Z całego serca dziękuję za tę piękną inicjatywę i kontynuowanie tego wzniosłego przedsięwzięcia. Koncerty Maryjne z Różą to inicjatywa potrzebna w Bydgoszczy, naszym regionie i kraju.*

XI Koncerty Maryjne z Różą powróciły po dwuletniej przerwie spowodowanej pandemią, poprzedzone życzeniami Papieża Franciszka. Laury główne w postaci statuetki róży, symbolu Koncertów Maryjnych z Różą otrzymali m.in.: Chór Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy pod kierownictwem prof. Janusza Staneckiego, Chór Kameralny „Akolada” pod dyrekcją prof. Renaty Szaferin-Wójtowicz, Kwartet Smyczkowy „Arte Con Brio” oraz Pedagogzy i Uczennice Wydziału Wokalnego z Państwowego Zespołu Szkół Muzycznych im. A. Rubinsteina w Bydgoszczy.

Prof. Wojciech Pospiech powiedział m.in.: *Apogeum miesiąca maja w Bydgoszczy od lat stało się wielką imprezą, festiwalem pod nazwą „Koncerty Maryjne z Różą”. W czasie przepięknego miesiąca maja, mamy możliwość w Bydgoszczy spotykać się na tym wielkim rendez-vous z muzyką, od chórów, solistów, zespołów kameralnych, zaangażowanych wszystkich środowisk artystycznych, po ciągle nowych melomanów, uzyskujemy arystokratyczny obraz tego przedsięwzięcia. Róża jako królowa kwiatów jest synonimiczna z tzw. Wielką Sztuką. Obyśmy ją pielęgnowali i dodawali ciągle to nowej świeżości, oby było łatwiej i dobrze żyć w tym trudnym świecie.*

Marek Chełminiak „BYDGOSZCZANINEM ROKU”

W „Kalendarzu Bydgoskim” na rok 2022 zamieściliśmy publikację poświęconą red. Markowi Chełminiakowi, zawsze widywanego z nieodłącznym aparatem

fotograficznym. Nieprzypadkowo. Marek obchodził półwiecze swej pracy twórczej. Z największą satysfakcją poinformowaliśmy, że Marek Chełmniak został uhonorowany tytułem BYDGOSZCZA NINA ROKU 2021. Kapituła Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy na posiedzeniu w dniu 11 października przyznała Markowi to zaszczytne wyróżnienie za umiłowanie Bydgoszczy wyrażone pięknymi albumami oraz wybitne osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej na rzecz naszego miasta.

Zmiany w składzie Zarządu i Komisji Rewizyjnej TMMB

Na wniosek Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy o zmianę danych w Krajowym Rejestrze Sądowym, Sąd Rejonowy w Bydgoszczy XIII Wydział Gospodarczy KRS, po rozpoznaniu w dniu 8 lipca 2022 roku, wykreślił ze składu Zarządu TMMB prof. Dariusza Mariusza Markowskiego i jednocześnie wpisał w to miejsce prof. Jacka Andrzeja Woźnego. Wykreślił ze składu Komisji Rewizyjnej Jadwigę Agatę Żuchowską i Krystynę Ewę Płotnicką, natomiast wpisał na ich miejsce Piotra Szczepana Przybyłę i Annę Idę Lubaczewską. Dziękujemy za długoletnią współpracę prof. D. Markowskiemu, Jadwidze Żuchowskiej i Krystynie Płotnickiej i witamy jednocześnie w Zarządzie TMMB prof. Jacka Woźnego, rodowitego bydgoszczanina, absolwenta VI LO w naszym mieście i archeologii na UMK w Toruniu, dra nauk humanistycznych w zakresie archeologii na UAM w Poznaniu, rektora UKW w Bydgoszczy, członka Zarządu BTN, sercem oddanego Bydgoszczy. Witamy również nowych członków Komisji Rewizyjnej – Piotra Szczepana Przybyłę, jako przewodniczącego, i Annę Idę Lubaczewską jako członkinię. Piotr Szczepan Przybyła jest absolwentem Akademii Ekonomicznej (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny) w Poznaniu. Pracował jako inspektor kontroli w Regionalnej Izbie Obrachunkowej w Bydgoszczy, obecnie w Wydziale Zarządzania Budżetem Miasta Urzędu Miasta Bydgoszczy na stanowisku kierownika Referatu Zarządzania Płynnością i Sprawozdawczości. Jego zainteresowania to ekonomia oraz historia gospodarcza, w tym historia miasta Bydgoszczy. Anna Ida Lubaczewska przez 17 lat pracowała w Wydziale Kultury UM. Z TMMB związana jest od 40 lat, jest członkinią Sekcji Wydawniczej i zespołów roboczych.

Udział w Zespole ds. Nazewnictwa Miejskiego

Przedstawiciele TMMB: dr hab. Marek Romaniuk, Wojciech Sobolewski i Jerzy Derenda uczestniczą w posiedzeniach Zespołu ds. Nazewnictwa Miejskiego. Zgłaszane uwagi rozpatrywane są podczas Sesji Rady Miasta Bydgoszczy.

Dotyczyły one np. nadania imienia prof. Jerzego Godziszewskiego, Roberta Procha, Orłów Górskiego, ronda Polsko-Węgierskiego czy ul. Pruszczańskiej.

Dobiegają końca prace nad wydaniem t. 3 „Encyklopedii Bydgoszczy”

W czerwcu 2022 roku odbyło się kolejne zebranie zespołu przygotowującego hasła do III tomu „Encyklopedii Bydgoszczy”. W zebraniu uczestniczyli niemal wszyscy autorzy, a także redaktor naczelny prof. Włodzimierz Jastrzębski oraz prezes Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy Jerzy Derenda. Podczas spotkania podsumowano kilka lat pracy. Zespołowi udało się zebrać materiał i w dużej mierze opracować hasła do działów zaplanowanych w tomie III Encyklopedii. Po wstępnych, wewnętrznych recenzjach i po redakcji jest już dział poświęcony literaturze. Przy czym wiele z zamieszczonych tam haseł wymaga uzupełnień. Podobnie jest w przypadku językoznawstwa. Dział jest niewielki, zawiera kilkanaście haseł. Wszystkie zostały ujednolicone i zredagowane. Wewnętrzne recenzje sugerują potrzebę uzupełnienia o kilkanaście haseł i biogramów. Bardzo obszernie prezentuje się dział dotyczący wymiaru sprawiedliwości, obejmuje on kwestie związane z sądownictwem, adwokaturą i więziennictwem. Dział jest w zasadzie kompletny, brakuje kilku haseł dotyczących najśłynniejszych procesów kryminalnych w Bydgoszczy. Materiał jest uporządkowany, ujednolicony, po pierwszych redakcjach, część haseł wymaga skrócenia i dostosowania do wymogów encyklopedycznych. Równie obszernie prezentuje się dział dotyczący bydgoskiej gospodarki. Do redakcji wpłynęła większość haseł zarówno tych dotyczących XIX, jak i XX wieku, przy czym część tych ostatnich, zdaniem autora, wymaga jeszcze uzupełnień i poprawek. Przesłano do redakcji także hasła dotyczące życia codziennego. W przypadku opracowania wyznań są już gotowe hasła poświęcone szeroko rozumianej działalności kościoła rzymskokatolickiego, instytucji z nim związanych, a także poszczególnych parafii bydgoskich. Nadal brakuje materiału o innych wyznaniach. Przygotowane zostały hasła związane z transportem.

Poszczególni autorzy i redaktorzy działów zadeklarowali zakończenie podstawowych prac do końca września 2022 roku. (opr. dr Katarzyna Grysińska-Jarmuła, sekr. red.)

Na cmentarzu Starofarnym

Rokrocznie TMMB organizuje kwesty na ratowanie najstarszych bydgoskich cmentarzy. Tak było też w listopadzie ubiegłego roku. Pozyskane środki będą w całości przeznaczone na ratowanie grobowca rodziny Warmińskich, który mocno ucierpiał podczas przeprowadzenia inwestycji drogowej. Grobowiec został

już uporządkowany przez PPU Zakład Usług Kamieniarskich Roman Strehlau. W dalszej kolejności jest także naprawa figury Chrystusa.

Przygotowywana do druku jest też monografia cmentarza Nowofarnego pióra Janusza Umińskiego z pięknymi zdjęciami wykonanymi przez Marka Chełminiaka. Dobiegają końca prace nad wydaniem tej publikacji.

43 tom „Kroniki Bydgoskiej”

„Kronika Bydgoska” jest regionalnym czasopismem popularnonaukowym wydawanym przez Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy. Pierwszy tom ukazał się w 1967 r. W roku 2022 ukazuje się kolejny, 43 tom czasopisma. W Kronice publikowane są przede wszystkim materiały dotyczące miasta i regionu, zwłaszcza Kujaw. Dostęp do czasopisma w pełnej wersji jest również możliwy online, w zasobach Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej.

Zawartość każdego tomu zazwyczaj jest mocno zróżnicowana tematycznie, chociaż na jego łamach przeważają artykuły i szkice o treści historycznej oraz publikacje źródeł archiwalnych. Poszczególne teksty ulokowane są w pięciu działach rzeczowych: „Studia i szkice”, „Źródła i materiały”, „Sylwetki – biografie i wspomnienia” oraz „Przeglądy, recenzje, omówienia”. Tom zamyka sprawozdanie z działalności TMMB.

Kolegium redakcyjne czasopisma tworzą prof. dr hab. Włodzimierz Jastrzębski, dr hab. Marek Romaniuk i dr Joanna Matyasik.

W najnowszej edycji „Kroniki...” uwagę zwraca artykuł prof. Witolda Rakowskiego będący analizą przyczyn zmiany liczby mieszkańców Bydgoszczy w kontekście wartości przyrostu naturalnego i salda migracji w latach 1946-2020. Dwa teksty poświęcono rzadko obecnej w Kronice problematyce działalności Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Małgorzata Zmitrowicz i Joanna Kosmeja przedstawiły proces archiwizowania wspomnień mieszkańców realizowany w ramach projektu Pamięć Bydgoszczan – Archiwum Historii Mówionej, zaś Justyna Kubiak przybliżyła kolekcję wydawnictw „drugiego obiegu” w Polsce w latach 1976-1989 zgromadzonych w zbiorach specjalnych Biblioteki UKW. Spuściznę archiwalną niemieckich partii politycznych, organizacji, związków i stowarzyszeń przechowywanych w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy opisała Melania Dereszyńska-Romaniuk. Agnieszka Bembnista opracowała przepisy kulinarne znanej i zasłużonej rodziny Komierowskich z Komierowa na tle XVIII-wiecznej kuchni polskiej, przechowanych w archiwum rodziny Komierowskich pozostającym w zasobie Archiwum Bydgoskiego. Agnieszka Wysocka opublikowała interesujący raport Josepha Bourgesa, lekarza Armii Napoleońskiej,

zawierający opis Bydgoszczy z lat 1806-1808. Dokument ten należy do rzadkości. Oryginał raportu w języku francuskim został zaopatrzony w równoległy tekst polski.

Postać i działalność Józefa Szügyi Trajtlera w zakresie budowy austro-węgierskiej sieci kolejowej Jego Cesarskiej Mości w Bośni i Hercegowinie przybliżył Paweł Wawruszczuk. Zdzisław Biegański zaprezentował wątki bydgoskie pojawiające się w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1945-1994.

W najnowszym tomie znalazły się wspomnienia, jak choćby szkic biograficzny „Kazimierz Hoffman – poeta pamiętany” Joanny Matyasik oraz spisane przez Andrzeja Dyszaka wspomnienia mieszkańców bydgoskich Jachcic, a także sentymentalny powrót na kąpielisko na Miedzyniu, które wspomina Eulalia Ryszkowska.

Zamieszczono także recenzje dwóch publikacji. Marek Romaniuk przedstawił książkę M. Boguszyńskiego, „Z szacunku dla dokonanych. Z dziejów Szpitala Klinicznego im. dr. Antoniego Jurasza w Bydgoszczy”, zaś Jacek Woźny dwutomową pracę Tadeusza Wilusa poświęconą *Zachemowi*.

Wszystkich bydgoszczan zainteresowanych dziejami miasta zachęcamy, do, jak sądzimy, ciekawej lektury. (opr. dr hab. Marek Romaniuk. sekr. red.)

Sprawozdanie Sekcji Wydawniczej Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy za rok 2022

Działalność Sekcji Wydawniczej TMMB w roku 2022 była ściśle uzależniona od pandemii choroby COVID-19 (spowodowanej wirusem SARS-CoV-2). Sytuacja ta osłabiła aktywność członków i zredukowała działalność do zdalnego przygotowania kolejnego – 56 – wydania „Kalendarza Bydgoskiego” na rok 2023. W drodze telefonicznych konsultacji i komputerowych kontaktów przygotowane zostało wydanie w tradycyjnej formie i objętości, zawierające m.in. ciąg dalszy (aż do oficjalnego, urzędowego odwołania) kroniki wspomnianej pandemii oraz szczegółowego, skróconego opisu bydgoskich wydarzeń z roku poprzedzającego.

Obszerną, historyczną część tej publikacji wypełniają m.in. specyficzny kalendarz retro sprzed stu lat, dokumentujący fakty i atmosferę pierwszych lat odzyskanej w roku 1920 niepodległości Bydgoszczy, ze szczególnym uwzględnieniem np. ówczesnego rynku prasowego miasta. W tym dziale przypominamy również katyńską listę straconych bydgoszczan, ale także z bliższej perspektywy oddziaływanie powszechnej propagandy w PRL-u.

Interesującą częścią 56 wydania „Kalendarza Bydgoskiego” są wywiady z wybitnymi bydgoszczanami, takimi jak: dr Ryszard Długołęcki, artystami

– Bogdanem Ciesielskim, Ryszardem Smędą, Aleksandrem Dętkosiem. Wspominamy również w osobnych esejach ks. prałata Władysława Mielcarka, dr Krynę Kopę i Elżbietę Kromplewską, a także niezapomniane szopki bydgoskie autorstwa Zdzisława Prussa. Jak zwykle prezentujemy laureatów bydgoskich autografów, a w galerii „Och!” świetnych, a nieznanych, bydgoskich artystów.

W najnowszym „Kalendarzu Bydgoskim” współczesne wydarzenia są zaakcentowane w relacjach z działań na rzecz pomocy uchodźcom ukraińskim. Wzbogacono je wizualnie adekwatnymi fotografiami i okolicznościowym wierszem ukraińskiego poety.

Całość wieńczy m.in oryginalne opowiadanie J. Oszubskiego stworzone na motywach legendy oraz owiany tajemnicą pitawał red. Wojciecha Sobocińskiego.

„Kalendarz Bydgoski” zawiera oczywiście również publikacje uwzględniające fakt podjęcia przez Radę Miejską uchwały o uznaniu roku 2023 Rokiem TMMB i Rokiem Andrzeja Szwalbego (opr. Marcin Rykowski, red. nacz.).